

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Український державний морський технічний університет
імені адмірала Макарова

**Методичні вказівки до вивчення
курсу "Розміщення продуктивних сил"**

Рекомендовано Методичною радою УДМТУ

Миколаїв 2003

УДК 332

Ришняк Н.М. Методичні вказівки до вивчення курсу "Розміщення продуктивних сил". – Миколаїв: УДМТУ, 2003. – 36 с.

Кафедра економічної теорії

Методичні вказівки містять вимоги та рекомендації щодо вивчення курсу "Розміщення продуктивних сил". Вони включають робочий тематичний план, плани семінарських занять, тематику самостійної та практичної роботи, контрольні запитання і тестові завдання, перелік рекомендованої літератури.

Призначені для студентів економічних спеціальностей всіх форм навчання.

Рецензент канд. екон. наук, доцент М.Г. Простяков

© Український державний морський
технічний університет, 2003

© Видавництво УДМТУ, 2003

ВСТУП

Дисципліна "Розміщення продуктивних сил" відноситься до однієї з галузей економічної науки. Вона займається розробкою теоретичних основ, необхідних для практичного вирішення завдань раціоналізації розміщення населення та виробництва. Оптимальне розташування підприємств відносно сировинних і трудових ресурсів, районів збуту продукції означає максимальне зниження витрат на виробництво, що, зрештою, зумовлює економію затрат суспільної праці. Отже, раціональне розміщення продуктивних сил є одним з найголовніших чинників зростання економіки.

Зміст курсу включає різноманітні види робіт. Крім лекцій, він передбачає проведення практичних та семінарських занять, на яких вивчається частина матеріалу (в тому числі прикладного характеру), закріплюються відомості теоретичної частини.

В роботі наведений робочий навчальний план. У відповідності до нього складена тематика теоретичного матеріалу, який містить перелік питань кожної теми, терміни та категорії, список основної та додаткової літератури.

Оскільки значна частина курсу розрахована на самостійне вивчення, то в методичних вказівках наводиться перелік тем і питань для самостійного опрацювання та подані відповідні рекомендації.

Кожна практична робота включає план її змісту, перелік завдань до виконання, методичку роботи, довідникові джерела, кінцеву мету пропонованої роботи. В більшості завдань передбачені кілька варіантів роботи, що дає можливість перевірити роботу кожного студента. До окремих тем подані таблиці з цифровим матеріалом. Вони складені на основі статистичних щорічників про господарство України.

Методичні вказівки призначені для студентів економічних спеціальностей денної та заочної форм навчання.

1. РОБОЧИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН З КУРСУ "РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ"

Найменування розділів і тем	Розподіл навчального часу			
	Всього	Лекції	Семинарські заняття	Самостійна робота студентів (у тому числі під контролем викладача)
Розділ 1. Теоретичні основи та загальні умови розміщення продуктивних сил	26	14	10	2(2)
1.1. Предмет, методи, завдання курсу	4	2	2	–
1.2. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил	6	4	2	–
1.3. Економічне районування та територіальна структура господарства	4	2	2	–
1.4. Наукові основи державної регіональної політики	2	2	–	–
1.5. Населення та трудові ресурси України	4	2	2	–
1.6. Природно-ресурсний потенціал та його економічна оцінка	6	2	2	2 (2)
Розділ 2. Міжгалузеві комплекси України	29	3 (2)	4	22 (2)
2.1. Господарство України	5	3 (2)	2	–
2.2. Паливно-енергетичний комплекс	4	–	–	4
2.3. Металургійний комплекс	2	–	–	2
2.4. Машинобудівний комплекс	2	–	–	2
2.5. Хіміко-лісовий комплекс	2	–	–	2
2.6. Будівельний комплекс	2	–	–	2
2.7. Агропромисловий комплекс	4	–	–	4

Найменування розділів і тем	Розподіл навчального часу			
	Всього	Лекції	Семинарські заняття	Самостійна робота студентів (у тому числі під контролем викладача)
2.8. Комплекс по виробництву непродовольчих товарів	2	–	–	2
2.9. Транспортний комплекс та зв'язок	4	–	–	4
Розділ 3. Територіальна організація господарства України	20	–	3	17 (3)
3.1. Продуктивні сили економічних районів	20	–	3	17 (3)
Розділ 4. Вплив зовнішніх економічних зв'язків на розвиток та розміщення продуктивних сил	6	–	–	6 (2)
4.1. Зовнішньоекономічні зв'язки України	6	–	–	6 (2)
Всього в одному семестрі	81	17	17	47 (9)

2. ТЕМАТИКА ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Розділ 1. Теоретичні основи та загальні умови розміщення продуктивних сил

Тема 1. Предмети, методи, завдання курсу

План

1. Сутність предмета та об'єкта науки про розміщення продуктивних сил (РПС).
2. Місце науки про РПС серед інших дисциплін.
3. Структура і завдання дисципліни.
4. Методичні основи курсу.

Контрольні запитання

1. В чому полягає відмінність об'єкта і предмета науки про РПС?
2. Чим зумовлені зв'язки науки про РПС з іншими дисциплінами?
3. Як особливості науки про РПС вплинули на структуру дисципліни?
4. Які методи досліджень РПС відносяться до спеціальних і загальних? У чому полягає різниця?
5. В чому особливість завдання науки про РПС?

Література

Основна

1. Розміщення продуктивних сил / За ред. *В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова*. – К.: Знання, 1998. – Розд.1, тема 1.1. – С. 15–28.
2. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / *С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник* та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – Тема 1. – С. 7–16.
3. Розміщення продуктивних сил України: Підручник / За ред. *Є.П. Качана*. – К.: Вища школа, 1999. – Розд.1, тема 1.1. – С. 4–10.

Додаткова

Дорогунцов С., Федорищева А. Методологічні засади розміщення та розвитку потенціально небезпечних виробництв // *Економіка України*. – 1997. – № 4. – С. 4–11.

Терміни та категорії

Об'єкт вивчення, предмет вивчення, продуктивні сили, розміщення продуктивних сил, територіальна організація продуктивних сил, метод дослідження, загальнонаукові методи, спеціальні методи, методика дослідження, баланси матеріальні, концепція.

Тема 2. Закономірності, принципи і фактори розміщення продуктивних сил

План

1. Закономірності і принципи розміщення продуктивних сил.
2. Фактори розміщення виробництва. Вплив науково-технічної революції на розташування виробничих об'єктів.
3. Основні напрями вдосконалення розміщення продуктивних сил.

Контрольні запитання

1. Що таке закономірність? Які закономірності впливають на розміщення продуктивних сил?
2. Як поняття територіально-виробничий комплекс пов'язане з принципом комплексності?
3. Наведіть приклади районів високої концентрації виробництва і населення. Які фактори вплинули на це?
4. Наведіть приклади районів з різним рівнем соціально-економічного розвитку. В чому причина їх формування?
5. Чим можна пояснити вплив на розміщення виробництва різних чинників? Наведіть приклади:
 - а) водомістких виробництв;
 - б) наукомістких галузей;
 - в) паливо- та енергомістких підприємств.
6. Які фактори впливу на розташування виробництва в епоху НТР є визначальними?
7. Перелічте напрями покращення територіальної структури продуктивних сил.

Література

Основна

1. *Іщук С.І.* Розміщення продуктивних сил. – К.: КНЕУ. – Розд.1, тема 1.2. – С. 7–10.
2. Розміщення продуктивних сил України / За ред. *Є.П. Качана.* – К.: Вища школа, 1999. – Розд.1, тема 1.2. – С. 10–15.
3. Розміщення продуктивних сил / За ред. *В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова.* – К.: Знання, 1998. – Розд. 4, теми 4.1–4.10. – С. 139–179.
4. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / *С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник* та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – Тема 2. – С. 20–24.

Додаткова

1. *Дорогунцов С.І., Федорищева А.Н.* Устойчивость развития эколого-экономического потенциала Украины и ее регионов // Экономика Украины. – 1996. – № 7. – С. 4–17.
2. *Кравців В.С.* Економічний розвиток і екологічна безпека: шлях України // Регіональна економіка. – 1997. – № 3. – С. 97–105.

Терміни та категорії

Закономірність розміщення продуктивних сил, принципи розміщення продуктивних сил, фактори розміщення продуктивних сил,

ефективність економічна, ефективність соціальна, інтеграція економічна, збалансованість та планомірність розвитку, комплексність розвитку, територіально-виробничі комплекси, інфраструктура, матеріаломісткість, працемісткість, водомісткість, паливо- та енергомісткість, фондомісткість, ринкова кон'юнктура.

Тема 3. Економічне районування як науковий метод територіальної організації господарства

План

1. Сутність територіального поділу праці.
2. Районування. Принципи районування. Значення.
3. Районоутворення. Фактори районування.
4. Схеми районування України: спільне і відмінне.
5. Методи визначення рівнів спеціалізації районів.

Контрольні запитання

1. Чим можна пояснити виникнення територіального поділу праці?
2. Які існують форми поділу праці? В чому їх відмінності?
3. Що таке районування? Як співвідносяться поняття "районоутворення", "районування"?
4. Розкрийте вплив окремих факторів на формування економічного району.
5. Структура господарського комплексу району. Наведіть приклади спеціалізованих, допоміжних, обслуговуючих галузей.
6. Назвіть форми організації виробництва. В чому полягають їх недоліки та переваги?
7. Які існують схеми районування України? За якими ознаками виділяють райони?
8. На основі статистичних даних визначте спеціалізацію сільського господарства районів.

Література

Основна

1. *Голіков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В.* Вступ до економічної та соціальної географії. – К.: Либідь, 1996. – Гл. 8, тема 8.1. – С. 252–262.
2. *Ицук С.І.* Розміщення продуктивних сил. – К.:КНЕУ, 1997. – Розд. 5, тема 5.1. – С. 44–54.

3. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна та соціальна географія України з основами теорії. – К.: Знання, 1998. – Розд. 4, тема 1. – С. 398–406.

4. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц./ С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – Тема 3. – С. 31–44.

Додаткова

Залупко С.М. Українська регіоналістика: проблеми, тенденції, здобуття // Регіональна економіка. – 1996. – № 1–2. – С. 5–11.

Терміни та категорії

Територіальний поділ праці, структура територіальної організації продуктивних сил, вузол, центр, пункт, куш, територіальна концентрація, спеціалізація, кооперування, комбінування, диверсифікація, районування економічне, район економічний галузевий, район економічний інтегральний, район макроекономічний, район мезоекономічний, район мікроекономічний, районоутворення, мережа економічних районів, галузі спеціалізації району, допоміжні та обслуговуючі галузі господарства району, показники спеціалізації господарства: коефіцієнт спеціалізації, коефіцієнт локалізації галузі на території району, коефіцієнт міжрайонної товарності.

Тема 4 . Наукові основи державної регіональної політики

План

1. Поняття про державну регіональну політику.
2. Механізм реалізації державної регіональної політики.
3. Сучасна концепція розміщення продуктивних сил. Схеми-прогнози та державні програми розвитку і розміщення продуктивних сил.
4. Проблемні райони та механізми реалізації державної регіональної політики.

Контрольні запитання

1. Визначте сутність державної регіональної політики.
2. В чому полягає головна мета і завдання регіональної політики?
3. Назвіть принципи державної регіональної політики.
4. Визначте основні складові механізму державної регіональної політики.
5. В чому полягає зміст сучасної концепції державної регіональної політики?

6. Розкрийте методологічне значення концепції державної регіональної політики.

Література

Основна

1. *Голіков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В.* Вступ до економічної та соціальної географії. – К.: Либідь, 1996. – Гл. 9, тема 9.3. – С. 281–292.

2. Державне регулювання економіки: Підручник / За ред. *І.Р. Михасюка*. – К.: Атака, Ельга-Н, 2000. – Тема 4, п.п. 4.1, 4.2; тема 14, пп. 14.9–14.12. – С. 67–76, 473–548.

3. Економіка зарубіжних країн: Підручник / *А.С. Філіпенко, В.А. Вергун, І.В. Бураківський* та ін. – К.: Либідь, 1996. – Гл. 18, тема 18.1. – С. 332–355.

4. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / *С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник* та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – Тема 4. – С. 47–58.

Література

Додаткова

1. Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України" // Голос України. – 5 травня 2000 р.

2. Закон України "Про концепцію державної регіональної економічної політики" (проект) № 57-2135/4 від 8 липня 1998 р. – 20 с.

3. *Симоненко В.* Регіональна політика: системний підхід // Економіка України. – 1996. – № 6. – С. 31–38.

Терміни та категорії

Державна регіональна політика (ДРП), перехідний період, ринкова економіка, ринок збалансований, ринок регіональний, механізм ДРП, складові механізму державної регіональної політики, інвестиційна політика, спеціальна економічна зона, євро регіон.

Тема 5. Населення і трудові ресурси України

План

1. Поняття про народонаселення. Фактори, що впливають на його кількість.

2. Густина населення. Причини нерівномірного розміщення населення.

3. Міське і сільське населення України. Агломерації.

4. Поняття про трудові ресурси, їх склад.
5. Особливості безробіття в Україні. Ринок праці.

Контрольні запитання

1. В чому полягає значення народонаселення?
2. Що таке природний приріст і що на нього впливає?
3. Назвіть найбільш густонаселені райони України. В чому причина їх формування?
4. Перелічте риси урбанізації. Які території нашої країни є найбільш урбанізованими?
5. Що таке агломерація? Види агломерації.
6. Які категорії людей входять до складу трудових ресурсів?
7. Які території краще (гірше) забезпечені трудовими ресурсами? В чому причина?
8. На основі статистичних даних визначте типи областей за демографічними характеристиками.

Література

Основна

1. *Голіков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В.* Вступ до економічної та соціальної географії. – К.: Либідь, 1996. – Гл. 4, теми 4.1–4.4. – С. 88–131.
2. *Заставний Ф.Д.* Географія України: У 2 кн. – Л.: Світ, 1994. – Розд. 6. – С. 116–192.
3. *Паламарчук М.М., Паламарчук О.М.* Економічна та соціальна географія України з основами теорії. – К.: Знання, 1998. – Розд. 2, тема 3. – С. 123–151.
4. Розміщення продуктивних сил України / За ред. *Є.П. Качана*. – К.: Вища школа, 1999. – Розд. 1, теми 1.5, 1.6. – С. 30–57.

Додаткова

1. *Засць Т. А.* Регіональна політика ринку праці і зайнятості населення, механізм формування та реалізації // Регіональна економіка. – 1997. – № 3. – С. 83–89.
2. Статистичний щорічник. – К.: Державний комітет статистики України, 2000.

Терміни та категорії

Відтворення населення, депопуляція, рух населення, механічний рух (міграції), природний рух, соціальний рух, зовнішня міграція, внутрішня міграція, маятникові міграції, демографічні коефіцієнти, густина населення, урбанізація, агломерація, мегаполіс,

трудо́ві ресурси, ринок робо́чої сили, попит на робо́чу силу, пропози́ція робо́чої сили, безробі́ття.

Тема 6. Природно-ресурсний потенціал України

План

1. Поняття про природно-ресурсний потенціал (ПРП). Структура ПРП.
2. Економічна оцінка ПРП. Екологічні проблеми України.
3. Ресурсозбереження, раціональне природокористування.
4. Характеристика ПРП економічних районів. Вплив на рівень розвитку господарства та його спеціалізацію.

Контрольні запитання

1. Що таке природні ресурси? За якими ознаками їх групують?
2. Що таке ПРП? Які структури ПРП виділяють?
3. Які підходи передбачає економічна оцінка ПРП? В чому їх відмінність?
4. Які критерії виділяють для характеристики окремих видів ресурсів?
5. Що означають групи мінеральних ресурсів A , B , C_1 , C_2 ?
6. Як забезпечена Україна окремими видами ресурсів?
7. Екологічні проблеми України (які причини виникнення, наслідки, шляхи усунення)?
8. На основі статистичних даних визначте:
 - а) райони, найбільш забезпечені різними ресурсами;
 - б) райони, найменш забезпечені окремими видами природних ресурсів;
 - в) як це вплинуло на рівень соціально-економічного розвитку і галузеву структуру господарства районів.

Література

Основна

1. *Голіков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В.* Вступ до економічної та соціальної географії. – К.: Либідь, 1996. – Гл. 5, теми 5.1, 5.2. – С. 131–159.
2. *Заставний Ф.Д.* Географія України: У 2 кн. – Л.: Світ, 1994. – Розд. 5. – С. 58–108.
3. Розміщення продуктивних сил України / За ред. *Є.П. Качана*. – К.: Вища школа, 1999. – Розд.1, тема 1.8. – С. 62–77.
4. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посіб-

ник для самост. вивч. дисц. / С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – Тема 7. – С. 93–103.

Додаткова

1. *Трегобчук В.* Ресурсно-екологічна складова національної безпеки України // Економіка України. – 1999. – № 2. – С. 4–15.

2. *Щербак В.* К концепции решения ресурсно-экономической проблемы Украины // Экономика Украины. – 2000. – № 1. – С. 14–21.

Терміни та категорії

Природні умови, природні ресурси, природно-ресурсний потенціал (ПРП), структура ПРП, ресурси рекреаційні, рента, економічна оцінка ПРП, балансові запаси корисних копалин, категорії запасів корисних копалин, земельний фонд, ресурсозбереження, лісовпорядкування, технологія безвідходна та маловідходна, екологічна рівновага.

Розділ 2. Міжгалузеві комплекси України

Тема 7. Господарський комплекс України

План

1. Поняття "господарство". Структури господарського комплексу.
2. Енерговиробничий цикл. Міжгалузеві комплекси.
3. Характеристика міжгалузевої структури господарства: центр, вузол, район, ТВК.
4. Характеристика виробничого потенціалу України.
5. Характеристика науково-технічного потенціалу України.
6. Напрямки структурної перебудови.

Контрольні запитання

1. Що таке господарство? Які структури воно включає?
2. Що таке галузь? Чим вона відрізняється від міжгалузевого комплексу?
3. Які положення включає концепція енерговиробничих циклів? Види циклів.
4. Чим відрізняються елементи територіальної структури господарського комплексу?
5. В чому полягають особливості виробничого потенціалу України? Яка спеціалізація господарства України?
6. Перерахуйте наукові центри АН України. Які напрями досліджень вони розробляють?

7. В чому полягають проблеми розвитку науки в Україні?
8. Що стало причиною запровадження структурної перебудови господарства України?
9. Які напрями передбачає структурна перебудова господарства?

Література

Основна

1. Державне регулювання економіки: Підручник / За ред. *І.Р. Михасюка*. – К.: Атака, Ельга-Н, 2000. – Тема 1, пп. 1.5, 1.6. – С. 27–35.
2. *Заставний Ф.Д.* Географія України: У 2 кн. – Л.: Світ, 1994. – Розд. 8, теми 8.1, 8.5. – С. 255–261, 314–317.
3. *Іщук С.І.* Розміщення продуктивних сил. – К.: КНЕУ, 1997. – Розд. 3, тема 3.1. – С. 44–46.
4. *Паламарчук М.М., Паламарчук О.М.* Економічна та соціальна географія України з основами теорії. – К.: Знання, 1998. – Розд. 3, тема 1. – С. 162–170.
5. Розміщення продуктивних сил / За ред. *В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова*. – К.: Знання, 1998. – Розд. 2, тема 2.3. – С. 55–62.
6. Розміщення продуктивних сил України / За ред. *Є.П. Качана*. – К.: Вища школа, 1999. – Розд. 2, теми 2.1, 2.3. – С. 77–89, 103–112.
7. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц./ *С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник* та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – Тема 8. – С. 106–114, 116–26.

Додаткова

1. *Александрова В., Батая Ю.* Економічні проблеми державного програмування науково-технічного розвитку // Економіка України. – 1999. – № 10. – С. 29–37.
2. *Гончаров Ю., Долгоруков Ю., Бондаренко А.* Про формування промислової політики // Економіка України. – 1999. – № 3. – С. 31–36.
3. *Демьяненко С.К.* К стратегии и практике экономического реформирования // Экономика Украины. – 2000. – № 1. – С. 55–61.
4. Статистичний щорічник. – К.: Державний комітет статистики України, 2000.
5. *Дорогунцов С., Горська О.* Трансформація структури економіки: теорія і практика // Економіка України. – 1998. – № 5. – С. 10–15.

Терміни та категорії

Господарський комплекс, структура виробництва, структурна перебудова, галузева структура господарства, виробнича сфера, невиробнича сфера, галузь виробництва, функціональна структура господарства, міжгалузевий комплекс, енерговиробничий цикл, територіальна структура господарства, виробничий потенціал, науково-технічний потенціал, екстенсивний шлях розвитку, інтенсифікація виробництва, автоматизація виробництва, комп'ютеризація виробництва, механізація виробництва, інновація, конверсія.

Тема 8. Міжгалузеві комплекси України

План

1. Паливно-енергетичний комплекс.
2. Металургійний комплекс.
3. Машинобудівний комплекс. Військово-промисловий комплекс (ВПК) України.
4. Хімічний комплекс.
5. Лісопромисловий комплекс.
6. Будівельний комплекс.
7. Агропромисловий комплекс (АПК) України.
8. Комплекс по виробництву товарів народного споживання та сфери послуг.
9. Транспортний комплекс.

Контрольні запитання

1. Які фактори впливають на розміщення виробництва?
2. Що входить в структуру паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) України?
3. Особливості ПЕК, чим вони зумовлені?
4. Галузевий склад металургійного комплексу. Які стадії виробництва він включає?
5. Чому основними видами виробництва є комбінування та концентрація?
6. Дайте характеристику районів чорної металургії.
7. В чому полягають проблеми розвитку металургійного комплексу?
8. Яке значення машинобудівного комплексу? Які умови вплинули на розвиток машинобудування в Україні?

9. Чим зумовлено розміщення різних галузей машинобудування по території України?

10. В чому полягають особливості сировинної бази хімічного комплексу?

11. Перелічте особливості хімічного комплексу.

12. Що входить в галузеву структуру лісовиробничого комплексу? Де розвивається кожен з підкомплексів?

13. В чому причина розвитку потужного будівельного комплексу в Україні?

14. Які види виробництв входять до складу АПК?

15. Які умови необхідні для розвитку АПК? Чи всі вони в повній мірі представлені в Україні?

16. Що включає поняття "агропромислова зона"? Які зони є в Україні? Чим вони відрізняються? Чому?

17. Проблеми розвитку комплексу по виробництву товарів народного споживання (КВТНС). Чим представлена сфера послуг? Які галузі КВТНС розвивались в Україні недостатньо?

18. В чому полягають особливості окремих видів транспорту?

Література

Основна

1. *Заставний Ф.Д.* Географія України: У 2 кн. – Л.: Світ, 1994. – Розд. 5. – С. 58–108.

2. *Ищук С.І.* Розміщення продуктивних сил. – К.: КНЕУ, 1997. – Розд. 3, теми 3.2–3.9. – С. 47–146.

3. *Паламарчук М.М., Паламарчук О.М.* Економічна та соціальна географія України з основами теорії. – К.: Знання, 1998. – Розд. 3, теми 2–10. – С. 171–258.

4. Розміщення продуктивних сил України / За ред. *Є.П. Качана*. – К.: Вища школа, 1999. – Розд. 2, теми 2.4–2.11. – С. 112–207.

5. Розміщення продуктивних сил / За ред. *В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова*. – К.: Знання, 1998. – Розд. 6, теми 6.1–6.11. – С. 229–400.

6. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц./ *С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник* та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – Теми 10–18. – С. 126–310.

Додаткова

Статистичний щорічник. – К.: Державний комітет статистики України, 2000.

Терміни та категорії

Комплекс паливно-енергетичний, паливно-енергетичний баланс, умовне паливо, комплекс металургійний, кокс, агломерат, феросплав, легування сталі, металургійний комбінат, комплекс машинобудівний, технологічна спеціалізація, предметна спеціалізація, подетальна спеціалізація, комплекс хімічний, гірничохімічна промисловість, хімізація виробництва, хімія органічного синтезу, рапа, комплекс лісопромисловий, целюлоза, лісохімія, гідролізна промисловість, комплекс будівельний, капітальне будівництво, підрядний спосіб будівництва, господарський спосіб будівництва, агропромисловий комплекс, агропромислова інтеграція, агропромисловий район, агропромислова зона, агрокліматичні ресурси, сільськогосподарські угіддя, меліорація, соціальна інфраструктура, рівень життя, якість життя, комплекс транспортний, каботаж, вантажо- та пасажирооборот, вантажо- та пасажиропотік, вантажонапруженість, коефіцієнт зворотності, пропускна спроможність транспорту, середня відстань перевезень, собівартість перевезень, відомчий транспорт, транспорт загального користування, транспортний вузол.

Розділ 3. Територіальна організація господарства України

Тема 9. Продуктивні сили економічних районів України

План

1. Продуктивні сили Донецького району.
2. Продуктивні сили Придніпровського району.
3. Продуктивні сили Північно-Східного району.
4. Продуктивні сили Столичного району.
5. Продуктивні сили Карпатського району.
6. Продуктивні сили Подільського району.
7. Продуктивні сили Північно-Західного району.
8. Продуктивні сили Центрального району.
9. Продуктивні сили Причорноморського району.

Контрольні запитання

1. Що означає термін "економічний район"?
2. За якими ознаками виділяють райони?
3. Чим обумовлена різна спеціалізація господарства економічних районів?

4. Наведіть приклади, як природні ресурси впливають на спеціалізацію господарства.
5. Які райони мають аграрну спеціалізацію?
6. Які райони мають найвищий (найнижчий) рівень розвитку? З чим це пов'язане?
7. Де спостерігаються спільні демографічні проблеми?
8. Які перспективи розвитку мають окремі райони?

Література

Основна

1. Розміщення продуктивних сил / За ред. *В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова.* – К.: Знання, 1998. – Розд. 8, теми 8.1, 8.2. – С. 451–504.
2. Розміщення продуктивних сил України / За ред. *Є.П. Качана.* – К.: Вища школа, 1999. – Розд. 3, теми 3.5–3.14. – С. 249–358.

Додаткова

1. Географія України (матеріали для практичних і семінарських занять та вказівки до їх виконання) / За ред. *Я. Жупанського, І. Пушкара.* – Тернопіль, 1997. – 403 с.
2. Статистичний щорічник. – К.: Державний комітет статистики України, 2000.

Терміни та категорії

Проблеми економічні, проблеми демографічні, проблеми соціальні, проблеми екологічні, реструктуризація.

Розділ 4. Вплив зовнішніх економічних зв'язків на розвиток і розміщення продуктивних сил

Тема 10. Зовнішньоекономічні зв'язки України

План

1. Міжнародний поділ праці і місце в ньому України.
2. Економічні зв'язки України з державами СНД.
3. Проблеми іноземного інвестування та створення спеціальних економічних зон (СЕЗ).

Контрольні запитання

1. Розкрийте сутність зовнішньоекономічних зв'язків та назвіть їхні основні форми.

2. В чому виявляється вплив міжнародного територіального поділу праці на формування економічних зв'язків?

3. В чому полягають принципи механізму зовнішньоекономічної діяльності?

4. Дайте характеристику зовнішньоекономічних зв'язків України:

а) з країнами СНД;

б) з країнами Європи;

в) з країнами Азії;

г) з країнами Америки.

5. Визначте основні проблеми та перспективи розвитку зовнішньо-економічних зв'язків України.

Література

Основна

1. Економіка зарубіжних країн: Підручник / *А.С. Філіпченко, В.А. Вергун, І.В. Бураківський* та ін. – К.: Либідь, 1996. – Розд. 2, тема 5; розд. 3, тема 11, 13. – С. 69–89, 178–198, 245–249.

2. Розміщення продуктивних сил / За ред. *В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова*. – К.: Знання, 1998. – Розд. 7, тема 7.5. – С. 438–450.

3. Розміщення продуктивних сил України / За ред. *Є.П. Качана*. – К.: Вища школа, 1999. – Розд. 4, теми 4.1, 4.2. – С. 359–365.

4. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц./ *С.І. Дорогунцов, Ю.І. Пітюренко, Я.Б. Олійник* та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – Тема 19. – С. 310–330.

Додаткова

1. Декрет Кабінету Міністрів України "Про режим іноземного інвестування" № 55–93 від 20 травня 1993 р.

2. Закон України "Про спеціальну економічну зону "Миколаїв" № 1909-111 від 13 липня 2000 р.

3. *Бендерский Е.* Реалии мирохозяйственных процессов и место в них Украины // Экономика Украины. – 2000. – № 1. – С. 55–61.

4. Статистичний щорічник. – К: Державний комітет статистики України, 2000.

Терміни та категорії

Міжнародний поділ праці, міжнародні економічні відносини, механізм зовнішньоекономічної діяльності, зовнішньоторговельна політика, квота, демпінг, зовнішньоторговельний оборот, міжнародні транспортні коридори.

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОГО ВИВЧЕННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Згідно з робочим тематичним планом матеріал розділів 2–4 виноситься на самостійне опрацювання (табл. 3.1).

Таблиця 3.1. Тематика самостійних робіт з курсу "Розміщення продуктивних сил"

Найменування розділів, тем	Основні питання	Література	Форма контролю
Розділ 2. Міжгалузеві комплекси України. Паливно-енергетичний комплекс	1. Склад, фактори розміщення та значення ПЕК. 2. Вугільна промисловість. 3. Нафтогазова промисловість. 4. Електроенергетика України	[9;10; 11; 13; 14;17; 28]	Конспект
Металургійний комплекс	1. Сировинна база, галузева структура, фактори розміщення та райони розвитку чорної металургії. 2. Особливості кольорової металургії України	[9; 10; 11; 13; 14;17; 28]	Конспект
Машинобудівний комплекс	1. Значення, структура та фактори розміщення. 2. Форми організації виробництва. 3. Райони та найбільші центри розвитку машинобудування	[9; 10; 11; 13; 14; 17; 28]	Конспект
Хіміко-лісовий комплекс	1. Значення, структура, сировинна база та фактори розміщення хімічної промисловості. 2. Лісова та лісопереробна промисловість. 3. Екологізація галузей комплексу	[9; 10; 11; 13; 14; 17; 28]	Конспект
Будівельний комплекс	1. Значення, структура комплексу. 2. Промисловість будівельних матеріалів. 3. Капітальне будівництво	[9; 10; 11; 13; 14;17]	Конспект
Агропромисловий комплекс	1. АПК: структура (функціональна, галузева, територіальна) та чинники формування.	[7, 9, 10, 11, 13, 14], 17, 28]	Конспект

Продовж. табл. 3.1

Найменування розділів, тем	Основні питання	Література	Форма контролю
Агропромисловий комплекс	2. Сільське господарство: 1) рослинництво (склад земельного фонду та особливості розміщення посівів); 2) тваринництво (склад, кормова база). 3. Галузева структура та фактори розміщення харчової промисловості	[7, 9, 10, 11, 13, 14, 17, 28]	Конспект
Комплекс по виробництву непродовольчих товарів народного споживання	1. Значення, галузевий склад комплексу. 2. Легка промисловість: сировинна база, умови і фактори розміщення. 3. Виробництво побутової техніки	[9; 10; 11; 13; 14; 17; 28]	Конспект
Транспортний комплекс та зв'язок	1. Транспортна система та її склад. Техніко-економічні показники роботи транспорту. 2. Особливості функціонування окремих видів транспорту. 3. Зв'язок як галузь господарства: галузева структура, особливості розміщення	[9; 10; 11; 13; 14; 17; 28]	Конспект
Розділ 3. Територіальна організація господарства України. Продуктивні сили економічних районів	1. Донецький район. 2. Придніпровський район. 3. Північно-Східний район. 4. Столичний район. 5. Причорноморський район. 6. Подільський район. 7. Карпатський район. 8. Центральний район. 9. Північно-Західний район	[12, 13, 17, 25, 28]	Конспект
Розділ 4. Вплив зовнішньоекономічних зв'язків на розвиток та розміщення продуктивних сил. Зовнішньоекономічні зв'язки України	1. Міжнародний поділ праці та місце в ньому України. 2. Економічні зв'язки України з державами СНД. Проблеми іноземного інвестування та створення СЕЗ	[1, 4, 8, 12, 13, 14, 16, 28]	Конспект

Для повного і всебічного вивчення окремих тем пропонуються типові плани.

План характеристики галузі або міжгалузевого комплексу

1. Значення галузі (комплексу).
2. Склад галузі (комплексу).
3. Сировинна і матеріальна база галузі (комплексу).
4. Фактори розміщення та територіальна структура (спеціалізовані райони та центри) галузі (комплексу).
5. Зв'язок галузі (комплексу) з іншими галузями.
6. Проблеми та перспективи розвитку галузі (комплексу).

План характеристики агропромислового територіального комплексу (АПТК)

1. Склад АПТК (перелік областей, які входять до нього) та географічне положення.
2. Передумови розвитку:
 - а) природно-географічні (особливості клімату, ґрунтів, рельєфу);
 - б) соціальні (господарська освоюваність території, забезпеченість трудовими ресурсами, споживачами, ринкова кон'юнктура на продукцію АПТК);
 - в) несприятливі явища (природні, антропогенні).
3. Спеціалізація сільського господарства:
 - а) рослинництва;
 - б) тваринництва.
4. Склад і розміщення переробних галузей.
5. Галузевий склад і розміщення обслуговуючих виробництв (сільськогосподарського машинобудування, виробництво хімічних добрив, науково-дослідні та навчальні заклади).

При дослідженні галузей промисловості та сільського господарства варто використати тематичні економіко-географічні карти ("Промисловість", "Сільське господарство" тощо) в поєднанні з фізичними картами (наприклад, "Корисні копалини" – для аналізу сировинної бази та розміщення видобувних виробництв; "Агрокліматична карта", карти населення, ґрунтів, природних зон – для вивчення передумов розвитку сільського господарства; карти "Екологічна ситуація", "Охорона природи" – для з'ясування проблем природокористування та ресурсозбереження в регіоні).

План характеристики продуктивних сил економічних районів

1. Склад, економіко-географічне положення.
2. Оцінка природних умов та ресурсів.

3. Характеристика населення та трудових ресурсів.

4. Спеціалізація господарства (промисловості, сільського господарства, транспорт).

5. Економічні зв'язки з іншими районами (ввіз – вивіз сировини та готової продукції).

6. Промислові вузли, найбільші міста.

7. Проблеми та перспективи розвитку.

Для самостійного опрацювання теми "Продуктивні сили економічних районів" запропонована схема економічного районування, розроблена П.О. Масляком та П.Г. Шищенком. Однак студенти можуть використовувати варіанти районування інших авторів (М.Д. Пістуна, Ф.Д. Заставного, В.А. Поповкіна), оскільки єдиної схеми не прийнято. Тому при конспектуванні матеріалу даної теми слід вказати, який з варіантів було взято за основу (табл. 3.2).

Таблиця 3.2. Сучасне економічне районування України

За М.Д. Пістуном		За Ф.Д. Заставним		За В.А. Поповкіним	
Район	Області	Район	Області	Район	Області
Донецький	Донецька	Донецький	Донецька	Донбас	Донецька
	Луганська		Луганська		Луганська
Придніпровський	Дніпропетровська	Придніпровський	Дніпропетровська	Придніпровський	Дніпропетровська
	Запорізька		Запорізька		Запорізька
	Кіровоградська	Центрально-Поліський	Житомирська	Київське Полісся	Житомирська
Київська	Чернігівська		Київська		
Черкаська	Київська		Чернігівська		
Північно-Східний	Чернігівська	Північно-Східний	Полтавська	Слобідська	Полтавська
	Полтавська		Сумська		Сумська
	Сумська		Харківська	Україна	Харківська
Волинський	Харківська	Центрально-український	Кіровоградська	Середнє Подніпров'є	Кіровоградська
	Волинська		Черкаська		Черкаська
	Рівненська	Подільський	Вінницька	Поділля	Вінницька
Житомирська	Тернопільська		Тернопільська		
Тернопільська	Хмельницька		Хмельницька		
Подільський	Вінницька	Причорноморський	Одеська	Причорномор'є, Крим	Одеська
	Хмельницька		Миколаївська		Миколаївська

Продовж. табл. 3.2

За М.Д. Пістуном		За Ф.Д. Заставним		За В.А. Поповкіним	
Чорно-морський	Миколаївська	Причорноморський	Херсонська	Причорномор'є, Крим	Херсонська
	Одеська		АР Крим		АР Крим
	Херсонська	Західно-Поліський	Волинська	Волинське Полісся	Волинська
Кримський	АР Крим		Рівненська		Рівненська
	Карпатський	Львівська	Карпатський	Львівська	Карпати
Івано-Франківська		Івано-Франківська		Івано-Франківська	
Закарпатська		Закарпатська		Закарпатська	
Чернівецька		Чернівецька		Чернівецька	

4. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАВДАНЬ

Навчальна програма курсу передбачає виконання кількох практичних робіт в межах окремих тем.

Розділ 1. Теоретичні основи та загальні умови розміщення продуктивних сил

Тема 1.3. Економічне районування та територіальна структура господарства

Практична робота № 1

Тема: визначення рівнів спеціалізації сільського господарства адміністративного району.

Мета: ознайомитися з елементами математико-статистичних методів, навчитись пояснювати особливості розміщення та регіональної спеціалізації сільськогосподарського виробництва.

Завдання: визначити спеціалізацію сільськогосподарського виробництва районів області та пояснити причини її формування (для прикладу наводяться дані по Чернівецькій області, оскільки вона розташована в різних природно-кліматичних зонах, тому від-

мінності у виробничому напрямі та спеціалізації сільського господарства проявляється досить чітко).

Методичні вказівки. Спеціалізація сільського господарства найкраще передається таким показником, як структура товарної продукції. Використовуючи дані табл. 4.1 "Структура товарної продукції сільського господарства області", підраховується індекс спеціалізації за формулою

$$K_c = (i / I) \cdot 100 \%,$$

де i – вартість виду товарної продукції; I – вартість усієї товарної продукції сільського господарства.

Отримані по кожному району результати систематизуються в ранжований ряд. На першому місці розташовуються види товарної продукції, частка яких найвища. Виробничий тип сільського господарства визначається трьома-чотирма першими показниками, частка яких становить 75...85 % від загальної суми. Види товарної продукції, які мають питому вагу 3...8 %, утворюють виробничі підтипи.

Таблиця 4.1. Структура товарної продукції сільського господарства області, тис. грн (дані умовні)

Види продукції	Райони								Всього по області
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Зернові	3,1	13,8	22,4	14,0	17,0	7,4	3,7	11,1	92,6
Картопля	1,6	7,5	6,6	4,6	1,6	0,8	3,3	1,4	27,4
Цукрові буряки	1,1	8,7	21,1	21,7	20,7	9,6	2,2	19,8	104,9
Льон	2,5	4,9	–	1,5	–	–	5,2	–	14,1
Овочі	0,8	4,5	6,8	7,4	4,9	3,3	1,1	3,5	32,3
Плоди	0,1	0,5	4,4	2,7	2,6	10,8	1,7	1,9	30,0
Тютюн	–	–	–	–	5,1	2,7	–	–	7,8
М'ясо великої рогатої худоби	37,6	80,8	37,5	55,6	48,1	37,5	70,8	37,1	405
М'ясо свиней	0,1	0,5	37,7	15,5	16,9	6,5	0,3	7,5	85
М'ясо овець	0,5	0,6	1,1	1,1	0,7	0,4	1,6	0,4	6,4
М'ясо птиці	0,0	3,2	0,3	5,7	0,4	0,2	0,0	0,3	10,1
Велика рогата худоба для племенних цілей	6,6	5,2	14,0	5,7	3,4	6,7	1,3	5,5	48,4
Молоко	19,3	40,6	46,1	36,3	38,7	29,4	32,6	26,7	269,7

Продовж. табл. 4.1

Види продукції	Райони								Всього по області
	1	2	3	4	5	6	7	8	
Вовна	0,9	1,0	1,8	1,3	1,3	0,7	1,6	0,5	9,1
Всього по господарству	74,2	171,8	199,8	173,1	161,4	116	125,4	115,7	1138

Наприклад, ранжований ряд якогось району має вигляд: молоко – 32 %, м'ясо ВРХ – 23 %, цукрові буряки – 18 %, зернові культури – 13 %, овочі – 3 %, плоди – 2,5 %. Тип спеціалізації буде мати назву: молочно-м'ясне скотарство, буряківництво та зернове господарство з розвинутим овочівництвом і садівництвом.

Після визначення виробничих типів сільського господарства районів треба пояснити вплив природних умов і ресурсів, міст на спеціалізацію сільськогосподарського виробництва. При цьому слід пригадати, що на розміщення посівів впливають наступні фактори:

- 1) природні чинники – агрокліматичні; водні; біологічні;
- 2) соціально-економічні чинники – система розселення; економічні; технологічні.

Рекомендована література: [7, 28].

Тема 1.5. Населення і трудові ресурси України

Практична робота № 2

Тема: аналіз демографічних показників і балансу трудових ресурсів.

Мета: формування навичок роботи із статистичними та текстовими матеріалами, ознайомлення з елементами системного аналізу та методу систематизації.

Завдання:

1. Проаналізувати дані табл. 4.2 і згрупувати області за особливостями демографічних показників.

2. На основі аналізу статистичних та текстових джерел роз-

крийте причини відмінностей демографічної ситуації в окремих регіонах.

Таблиця 4.2. Загальні коефіцієнти народжуваності, смертності, природного приросту, шлюбів і розлучень у першому півріччі 2001 року (на 1000 чоловік)

Адміністративні одиниці	Народжені	Померлі	Природний приріст	Шлюби	Розлучення
Україна	7,5	15,3	-7,8	5,0	3,7
Автономна Республіка Крим	7,0	13,8	-6,8	4,4	3,6
Вінницька	7,9	16,8	-8,9	5,1	3,3
Волинська	10,8	14,3	-3,5	5,6	2,9
Дніпропетровська	6,9	15,7	-8,8	4,7	4,3
Донецька	6,0	16,5	-10,5	4,5	4,1
Житомирська	8,2	17,0	-8,8	5,1	3,3
Закарпатська	10,3	11,4	-1,1	5,5	2,0
Запорізька	6,9	15,4	-8,5	4,7	4,1
Івано-Франківська	9,4	12,4	-3,0	5,4	2,8
Київська	7,2	16,9	-9,7	5,4	3,7
Кіровоградська	7,5	17,7	-10,2	4,9	4,2
Луганська	6,1	17,0	-10,9	4,7	4,5
Львівська	8,6	12,5	-3,9	4,8	2,8
Миколаївська	7,8	15,2	-7,4	5,4	4,3
Одеська	8,0	15,2	-7,2	5,0	3,5
Полтавська	6,7	17,5	-10,8	4,6	4,0
Рівненська	10,9	13,1	-2,2	5,6	2,5
Сумська	6,8	18,0	-11,2	4,6	3,9
Тернопільська	8,6	14,1	-5,5	5,3	2,4
Харківська	6,6	15,7	-9,1	5,0	4,3
Херсонська	7,9	15,2	-7,3	4,9	3,9
Хмельницька	8,4	16,1	-7,7	5,4	3,4
Черкаська	7,1	17,0	-9,9	4,9	4,1
Чернівецька	9,1	12,3	-3,2	4,9	3,4
Чернігівська	6,6	20,0	-13,4	4,7	3,5
м. Київ	7,2	10,2	-3,0	5,5	4,1
м. Севастополь	7,1	13,0	-5,9	6,5	5,4

Примітка. Таблиця складена за даними ДКСУ.

Методичні вказівки. При виконанні другого завдання слід при-

гадати, що на величину природного приросту впливає ряд факторів:

- 1) рівень життя, в основу якого покладений рівень доходів. Для аналізу пропонуються дані щодо рівня заробітної плати, яка в Україні складає основу офіційних доходів населення (табл. 4.3);
- 2) статево-вікова структура населення;
- 3) рівень захворюваності та тривалість життя;
- 4) рівень шлюбів та розлучень;
- 5) екологічна ситуація на території.

Крім того, слід звернути увагу на те, наскільки урбанізованою є територія (як правило, в містах родини – одно-, дводітні, а зараз поширені так звані малі сім'ї), чи є багатодітність традицією тощо.

Таблиця 4.3. Заробітна плата робітників, зайнятих у галузях економіки, по регіонах у липні 2001 р.

Адміністративні одиниці	Нараховано в розрахунку на одного штатного робітника, грн за місяць				
	червень	липень	липень, % до		
			червня	липня 2000 р.	середнього рівня по галузях економіки
Україна	317,81	327,31	103,0	137,2	100,0
АР Крим	306,45	326,59	106,6	137,2	99,8
Вінницька	215,87	226,16	104,8	140,0	69,1
Волинська	204,45	211,31	103,4	137,3	64,6
Дніпропетровська	371,38	394,71	106,3	136,7	120,6
Донецька	396,51	398,62	100,5	131,1	121,8
Житомирська	226,24	230,60	101,9	138,3	70,5
Закарпатська	244,13	250,40	102,6	140,3	76,5
Запорізька	386,63	413,23	106,9	136,7	126,3
Івано- Франківська	266,59	270,11	101,3	141,2	82,5
Київська	324,53	334,84	103,2	135,7	102,3
Кіровоградська	230,00	240,78	104,7	138,3	73,6
Луганська	322,72	329,29	102,0	136,8	100,6
Львівська	280,07	284,29	101,5	140,4	86,9
Миколаївська	324,69	355,39	109,5	148,9	108,6
Одеська	312,32	326,47	104,5	135,4	99,7
Полтавська	294,39	307,06	104,3	133,2	93,8

Продовж. табл. 4.3

Адміністративні одиниці	Нараховано в розрахунку на одного штатного робітника, грн за місяць				
	червень	липень	липень, % до		
			червня	липня 2000 р.	середнього рівня по галузях економіки
Рівненська	247,55	249,80	100,9	139,4	76,3
Сумська	264,51	271,92	102,8	135,7	83,1
Тернопільська	204,85	199,21	97,2	141,3	60,9
Харківська	312,31	321,55	103,0	136,6	98,2
Херсонська	237,04	251,76	106,2	134,5	76,9
Хмельницька	215,37	221,62	102,9	139,3	67,7
Черкаська	232,99	243,34	104,4	136,1	74,3
Чернівецька	219,54	229,57	104,6	145,3	70,1
Чернігівська	241,83	241,64	99,9	135,2	73,8
м. Київ	576,57	574,30	99,6	135,7	175,5
м. Севастополь	332,71	336,74	101,2	129,5	102,9

Примітка. Таблиця складена за даними ДКСУ.

Механічний приріст населення (пов'язаний з переміщенням населення) залежить від ряду чинників:

- 1) соціально-економічних (індустріалізація окремих територій, освоєння родовищ корисних копалин, пошук роботи тощо);
- 2) природно-географічних (зручні природні умови проживання, з одного боку, несприятливі явища, природні катастрофи – з іншого);
- 3) історичні (історія освоєння, військово-політичні події, етнічні та релігійні конфлікти тощо).

Рекомендована література: [7, 9, 13, 27, 28].

Тема 1.6. Природно-ресурсний потенціал та його економічна оцінка

Практична робота № 3

Тема: вплив природно-ресурсного потенціалу на рівень економічного розвитку території та галузеву структуру господарства території.

Мета: ознайомлення з елементами математико-статистичних методів. Визначення впливу абсолютної величини та компонентної структури природно-ресурсного потенціалу (ПРП) областей на рівень їх економічного розвитку. Дослідження значень природних і соціально-економічних умов у розміщенні виробництва.

Завдання:

1. На основі даних табл. 4.4 розрахувати коефіцієнт кореляції рангів Спірмена та зробити висновок, наскільки сильно рівень ПРП впливає на розвиток території.

2. За допомогою статистичних, картографічних та текстових джерел показати вплив запасу та структури ПРП на рівень розвитку та галузеву структуру господарства адміністративної області (за вибором).

Методичні вказівки. Для визначення ступеня впливу ПРП на рівень соціально-економічного розвитку території слід розрахувати коефіцієнт Спірмена. Для цього значення величин a, b, c, \dots (у даному випадку це друга та третя колонки табл. 4.3) нумеруються кожне окремо в порядку зростання від 1 до n (у даному випадку $n = 25$), їм присвоюється відповідний ранг (N_a, N_b). Ранг – це порядковий номер величини показника.

Потім ранги окремих значень факторної ознаки порівнюються із рангами результативної ознаки. Різниця рангів ($N_a - N_b$) позначається через x .

Таблиця 4.4. Співвідношення рівнів соціально-економічного розвитку і забезпеченості природно-ресурсним потенціалом областей та АР Крим України

Області	Рівень соціально-економічного розвитку, %	Забезпеченість ПРП (крб на душу населення)	Компонентна структура ПРП, %					
			мінеральні	водні	земельні	лісові	фауністичні	рекреаційні
Україна	100	1058	28,3	13,1	44,4	4,2	0,5	9,5
АР Крим	125	1357	10,0	19,3	39,0	1,8	0,3	29,6
Вінницька	50	994	2,1	9,7	79,1	3,5	0,5	5,1
Волинська	46	885	1,0	18,0	55,2	16,2	0,4	9,2
Донецька	158	1238	72,8	4,8	16,8	0,4	0,1	5,1
Дніпропетровська	165	1538	68,9	4,8	21,3	0,3	0,4	4,3
Житомирська	64	1016	5,5	15,9	59,8	12,6	0,7	9,5

Продовж. табл. 4.4

Області	Рівень соціально-економічного розвитку, %	Забезпеченість ПРП (крб на душу населення)	Компонентна структура ПРП, %					
			мінеральні	водні	земельні	лісові	фауністичні	рекреаційні
Житомирська	64	1016	5,5	15,9	59,8	12,6	0,7	9,5
Закарпатська	45	1105	3,0	31,5	19,4	17,4	0,1	28,6
Запорізька	133	1030	20,4	20,1	49,7	0,7	0,7	8,4
Івано-Франківська	58	887	7,5	33,3	24,1	17,6	0,1	17,4
Київська	133	484	3,8	12,3	59,5	5,5	0,5	18,4
Кіровоградська	88	1337	10,8	11,9	70,3	1,6	0,6	4,8
Луганська	140	1671	73,8	6,8	13,8	0,8	0,2	4,6
Львівська	72	761	22,5	22,7	29,3	11,1	0,2	14,3
Миколаївська	88	1218	2,8	23,2	66,7	0,5	1,0	5,9
Одеська	93	767	1,8	11,1	71,8	1,3	0,5	13,5
Полтавська	92	1109	11,5	11,0	68,1	2,9	1,1	6,7
Рівненська	45	815	5,0	16,4	55,0	16,1	0,7	6,8
Сумська	69	1002	3,4	15,9	65,3	7,6	1,1	6,7
Тернопільська	56	987	1,2	13,6	75,0	4,7	0,2	5,3
Харківська	131	736	14,2	11,4	54,6	3,9	0,6	15,3
Херсонська	92	1295	1,6	22,7	67,1	1,0	1,2	6,4
Хмельницька	54	943	3,5	13,8	72,6	3,8	0,4	5,9
Черкаська	74	1057	5,8	12,7	67,7	4,6	0,9	8,3
Чернівецька	50	750	5,2	18,3	50,0	12,6	0,2	13,7
Чернігівська	66	1383	10,8	12,9	59,1	6,7	1,0	9,5

Ступінь тісноти зв'язку між досліджуваними ознаками можна визначити за формулою, запропонованою Спірменом:

$$K = 1 - (6\sum x^2 / n^3 - n),$$

де K – коефіцієнт рангів Спірмена; x – різниця рангів спостережень; n – число пар спостережень.

Коефіцієнт може мати значення в межах від -1 до $+1$. Якщо показник вийшов додатним, то зв'язок між ознаками прямий, якщо від'ємний – зв'язок обернений. Про сильний зв'язок свідчить коефі-

цієнт, який коливається в рамках від 1 до 0,7, середній зв'язок – 0,4...0,7, слабкий зв'язок спостерігається, коли коефіцієнт Спірмена приймає значення від 0 до 0,4 (числа беруться по модулю).

Рекомендована література: [17, 27, 28].

Розділ 2. Міжгалузеві комплекси України

Тема 2.9. Транспортний комплекс та зв'язок

Практична робота № 4

Тема: розв'язання закритої транспортно-виробничої задачі.

Мета: ознайомлення з елементами економіко-математичного моделювання на прикладі закритої транспортно-виробничої задачі.

Завдання: знайти оптимальний план транспортної задачі (X_{ij}), де C_{ij} – матриця вартості перевезення одиниці вантажу, A_i – запаси і B_j – потреби вантажу.

Методичні вказівки^{*)}. Транспортна задача полягає у пошуку найбільш економічного плану перевезення однорідного продукту з пунктів виробництва (станцій відправлення) до пунктів споживання (станцій призначення), ефективність якого оцінюється за критерієм найменшої вартості перевезення.

Нехай на m пунктах відправлення (1, 2, ..., m) зосереджено A_1, \dots, A_m одиниць вантажу. Цей вантаж необхідно перевезти в n пунктів призначення (1, 2, ..., n), причому в кожний з них потрібно завести відповідно B_1, \dots, B_n одиниць вантажу. Вартість перевезення C_{ij} одиниці вантажу з кожного пункту відправлення в кожний пункт призначення вважається заданою.

Треба скласти такий план перевезення, щоб загальна вартість його виявилась мінімальною, а загальна кількість вантажу на всіх станціях відправлення повинна дорівнювати загальній сумі потреб, тобто

$$\sum_{i=1}^m A_i = \sum_{j=1}^n B_j .$$

^{*)} Детально методика розв'язування закритої транспортної задачі подається в "Методичних вказівках і завданнях для виконання контрольних робіт з курсу "Розміщення продуктивних сил".

Заради простоти викладок і для наочності всі дані (запаси A_i , потреби B_j , вартості C_{ij}) заносять в спеціальну таблицю, яку називають матрицею перевезень (див. табл. 4.4). Оскільки наперед невідомо, скільки вантажу слід перевезти з пункту відправлення в пункт призначення, то план перевезень позначимо через X_{ij} .

Вартість перевезення вантажу з пункту i в пункт j дорівнює $C_{ij}X_{ij}$. Загальна вартість визначається як сума вартостей перевезення, зазначених у клітинках, тобто

$$Z = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n C_{ij} X_{ij}.$$

Таблиця 4.5. Умова транспортної задачі

Пункти відправлення	Пункти споживання			Запаси
	1	j	n	
1	C_{11}	C_{1j}	C_{1n}	A_1
i	C_{i1}	C_{ij}	C_{in}	A_i
m	C_{m1}	C_{mj}	C_{mn}	A_m
Потреби	B_1	B_j	B_n	

За методом усереднених коефіцієнтів обчислюємо середні вартості рядків та стовпчиків в матриці перевезення:

$$C_{Ai} = \frac{C_{i1} + C_{i2} + \dots + C_{in}}{n}, \quad C_{Bj} = \frac{C_{1j} + C_{2j} + \dots + C_{mj}}{m}.$$

Далі обчислюємо усереднені коефіцієнти k_{ij} за формулою $k_{ij} = C_{ij} - (C_{Ai} + C_{Bj})$. Потім заповнюємо послідовно клітинки з найменшими значеннями коефіцієнтів k_{ij} , завершуючи найбільшими значеннями.

Для того, щоб перевірити оптимальність початкового опорного плану треба використати метод потенціалів.

Введемо двоїсті змінні $a_1, \dots, a_m; b_1, \dots, b_n$ і за правилом складання двоїстих задач складемо двоїсту задачу, система обмежень якої має вигляд

$$a_i + b_j \leq C_{ij} \quad (i = 1, \dots, m; j = 1, \dots, n).$$

1. Запишемо двоїсту задачу до транспортної.

2. Поставимо у відповідність пунктам відправлення і призначення потенціали a_i, b_j і побудуємо систему рівнянь $a_i + b_j = C_{ij}$ (використовуємо ті клітинки, де $X_{ij} \neq 0$).

3. Для того, щоб опорний план був оптимальний, необхідно і достатньо, щоб коефіцієнти $u_{ij} = C_{ij} - (a_i + b_j)$, обчислені для вільних клітинок (клітинки, де $X_{ij} = 0$), були невід'ємними.

Рекомендована література: [5].

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Законодавчо-нормативні документи

1. Декрет Кабінету Міністрів України "Про режим іноземного інвестування" №55-93 від 20 травня 1993 р.
2. Закон України "Про концепцію державної регіональної економічної політики" (проект) № 57-2135/4 від 8 липня 1998 р.
3. Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України" // Голос України. – 5 травня 2000 р.
4. Закон України "Про спеціальну економічну зону " Миколаїв" № 1909-111 від 13 липня 2000 р.

Основна

5. *Бугір М.К.* Математика для економістів. Лінійна алгебра, лінійні моделі. Посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Видавничий центр "Академія", 1998. – 272 с.
6. *Голіков А.П., Олійник Я.Б., Степаненко А.В.* Вступ до економічної та соціальної географії. – К.: Либідь, 1996. – 320 с.
7. Державне регулювання економіки: Підручник / За ред. *І.Р. Михасюка*. – К.: Атака, Ельга-Н, 2000. – 592 с.
8. Економіка зарубіжних країн: Підручник / *А.С. Філіпенко, В.А. Вергун, І.В. Бураківський* та ін. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.
9. *Заставний Ф.Д.* Географія України: У 2 кн. – Л.: Світ, 1994. – 472 с.
10. *Ищук С.І.* Розміщення продуктивних сил. – К.: КНЕУ, 1997. – 254 с.
11. *Паламарчук М.М., Паламарчук О.М.* Економічна та соціальна географія України з основами теорії. – К.: Знання, 1998. – 416 с.
12. Розміщення продуктивних сил / За ред. *В.В. Ковалевського, О.Л. Михайлюк, В.Ф. Семенова*. – К.: Знання, 1998. – 546 с.
13. Розміщення продуктивних сил України / За ред. *Є.П. Качана*. – К.: Вища школа, 1999. – 375 с.
14. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц./ *С.І. Дорогуцьов, Ю.І. Пітьоренко, Я.Б. Олійник* та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 364 с.

Додаткова

15. *Александрова В., Батаєва Ю.* Економічні проблеми державного програмування науково-технічного розвитку // Економіка України. – 1999. – № 10. – С. 29–37.
16. *Бендерский Е.* Реалии мирохозяйственных процессов и место в них Украины // Экономика Украины. – 2000. – № 1. – С. 55–61.
17. Географія України (матеріали для практичних і семінарських занять та вказівки до їх виконання) / За ред. *Я. Жупанського, І. Пушкара*. – Тернопіль, 1997. – 403 с.
18. *Гончаров Ю., Долгоруков Ю., Бондаренко А.* Про формування промислової політики // Економіка України. – 1999. – № 3. – С. 31–36.

19. Демьяненко С.К. К стратегии и практике экономического реформирования // Экономика Украины. – 2000. – № 1. – С. 55–66.
20. Дорогуницов С., Федорищева А. Методологічні засади розміщення та розвитку потенціально небезпечних виробництв // Економіка України. – 1997. – № 4. – С. 4–11.
21. Дорогуницов С.И., Федорищева А.Н. Устойчивость развития эколого-экономического потенциала Украины и ее регионов // Экономика Украины. – 1996. – № 7. – С. 4–17.
22. Залупко С.М. Українська регіоналістика: проблеми, тенденції, здобуття // Регіональна економіка. – 1996. – № 1–2. – С. 5–11.
23. Заяць Т.А. Регіональна політика ринку праці і зайнятості населення, механізм формування та реалізації // Регіональна економіка. – 1997. – № 3. – С. 83–89.
24. Кравців В.С. Економічний розвиток і екологічна безпека: шлях України // Регіональна економіка. – 1997. – № 3. – С. 97–105.
25. Пила В., Абрамов В. Деякі підсумки і перспективи розвитку регіонів України // Економіка України. – 1999. – № 1. – С. 41–47.
26. Симоненко В. Регіональна політика: системний підхід // Економіка України. – 1996. – № 6. – С. 31–38.
27. Статистика. Збірник задач: Навч. посібник / А.В. Головач, А.М. Єріна, О.В. Козирєв та ін. – К.: Вища школа, 1994. – 448 с.
28. Статистичний щорічник. – К.: Державний комітет статистики України, 2000.
29. Трегобчук В. Ресурсно-екологічна складова національної безпеки України // Економіка України. – 1999. – № 2. – С. 4–15.
30. Щербак В. К концепции решения ресурсно-экономической проблемы Украины // Экономика Украины. – 2000. – № 1. – С. 14–21.

РИШНЯК Наталія Миколаївна

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ "РОЗМІЩЕННЯ ПРОДУКТИВНИХ СИЛ"

Видавництво УДМТУ, 54002, м. Миколаїв, вул. Скороходова, 5
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1150 від 12.12.2002 р.

Редактор І.Ю. Цицюра
Комп'ютерна правка Ю.В. Зайцева
Комп'ютерна верстка А.Й. Трищ
Коректор Н.О. Шайкіна

Підписано до друку 15.05.03. Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 2,0. Обл.-вид. арк. 2,2. Тираж 200 прим.
Вид. № 81. Зам. № 367. Ціна договірна.